

Inhoud

1. Inleiding	7
2. De start van een wetenschap	22
3. Geloven in mythen	38
4. Van mythe naar rite (en andersom)	49
5. Mythe als droom: psychologie	65
6. Harde wetenschap	78
7. Structuralisme: mythen onder het mes	97
8. Mythe nu	120
9. Verder lezen	131
Index	137

1. Inleiding

Mythologie is een curieus woord. Dat komt doordat het twee verschillende betekenissen heeft die we goed uit elkaar moeten houden. De meest gangbare daarvan is 'een verzameling van mythen', zoals in de uitdrukking 'de Griekse mythologie'. Over mythologie in die betekenis gaat dit boekje niet, of althans niet hoofdzakelijk. Wie dit boekje heeft opgepakt in de hoop daarin uitgebreid de mythen van Egyptenaren, Indiërs, Vikingen, Indianen, Grieken en Sumeriërs na te lezen, kan het beter weer wegleggen. Dit boekje gaat namelijk over de *tweede* betekenis van mythologie: de wetenschappelijke studie van mythen. Het beschrijft in min of meer chronologische volgorde de fascinerende inzichten die de afgelopen anderhalve eeuw bereikt zijn in de academische discipline van de mythologie.

Maar er is nog een reden waarom mythologie zo'n curieus woord is, en dat heeft te maken met de samenstelling ervan. Het woord mythologie is namelijk een combinatie van twee Griekse woorden, *mythos* en *logos*, en die worden juist vaak voorgesteld als tegengestelden van elkaar. *Logos* betekent iets als 'rationele verhandeling', 'wetenschappelijke studie'; het is niet toevallig dat ons woord 'logisch' daarvan is afgeleid. *Logos* impliceert een betoog dat naar een eenduidige conclusie toewerkt met behulp van inhoudelijke, controleerbare argumenten; een betoog dat vrij is van inconsistenties en tegenstrijdigheden. Het woorddeel *-logie* herkennen wij ook als zodanig, zoals bij de wetenschappen van de biologie ('de studie van *bios*, leven') en geologie ('de studie van *ge*, aarde'). De Griekse term *mythos* daarentegen kreeg al in de Oudheid de betekenis van 'onzinverhaal', of beter gezegd, van een tekst die zich onttrekt aan de rationele wereld en dus van nature on-logisch is. Om juist daarvan een studie, een *logie* te maken, is op z'n minst een spannende onderneming. Het

woord mythologie belichaamt die spanning tussen irrationele materie en wetenschappelijke benadering.

Hoewel mythologie dus een wetenschap is, kun je die – in tegenstelling tot biologie – nergens studeren. Er bestaat in de westerse wereld geen Faculteit der Mythologie. Dat komt, in de woorden van de grootste hedendaagse kenner van de mythologie Robert Segal, doordat ‘mythen-theorieën altijd theorieën zijn van iets breders dat wordt toegepast op mythe’. De mythologen die we in de komende hoofdstukken zullen tegenkomen zijn bijna altijd opgeleid in een andere discipline (of gelden zelfs als de grondleggers daarvan) en richten zich vervolgens vanuit dat perspectief op het duiden van mythen. Mythologen zijn van huis uit antropologen, folkloristen, psychologen, literatuur-wetenschappers, filologen, theologen, classici, filosofen, sociologen, historici, biologen, enzovoorts. Echt succesvolle geleerden proberen verschillende van die invalshoeken te combineren. Zo was Eliade een filosoof die zich toelegde op godsdienstgeschiedenis, en Lévi-Strauss een antropoloog met een interesse voor psychologie. Burkert combineerde onder andere sociologie en biologie om mythen te analyseren.

Het groepje classici lijkt in de opsomming hierboven een wat vreemde eend in de bijt, maar zij krijgen die plaats omdat er in de westerse wetenschap van de mythologie een bovenmatige voorkeur bestaat voor het Griekse verhalengoed. Die speciale status van de Griekse mythologie heeft geen enkele principiële grondslag – alsof een Griekse mythe inherent ‘mythischer’ zou zijn dan een willekeurige andere mythe – maar is historisch goed te verklaren. De Griekse verhalen over goden, helden en monsters zijn zeer hecht verweven met de westerse cultuur en worden al eeuwenlang in de meest uiteenlopende kunsten en media naverteld, uitgebeeld en als model gebruikt. Bovendien: alle grote (westerse) geleerden van in ieder geval tot 1960 zijn klassiek geschoold en denken voornamelijk in een Grieks referentiekader. De antropoloog Frazer was een

classicus, net als de ritualisten Harrison en Murray; en dat geldt ook voor de sociobioloog Burkert en de structuralist Vernant. En om die klassieke achtergrond kun je moeilijk heen, omdat hun werk weer verplichte kost is voor iedereen die zich tegenwoordig met mythologie wil bezighouden. En zo wordt die *bias* voor de Griekse mythologie nog altijd in stand gehouden.

Er zit natuurlijk ook een praktisch voordeel aan: wie het over Heracles, Odysseus of Oedipus heeft, hoeft niet zoveel uit te leggen en kan meteen aan de analyse beginnen. En een nieuwe lezing van een bekend verhaal maakt in de wereld van de wetenschap juist meer indruk. Aan de andere kant gaan er ook stemmen op dat de Griekse mythologie juist niet zo geschikt is als studieobject. De mythen zijn ons namelijk voor het overgrote deel in sterk literair vormgegeven versies overgeleverd. Dat verklaart weliswaar de grote aantrekkingskracht ervan, maar die schoonheid heeft volgens deze geleerden een prijs: het ruwe mythische materiaal is namelijk door dichters als Homerus en Euripides sterk bewerkt en gepolijst, zodat het al een heel stuk minder oud of authentiek is.

Wat is een mythe?

Wie mythologie definieert als 'de wetenschappelijke studie van mythen', schuift de definitie-vraag eigenlijk op. Want wat is dan een mythe? Dat is nog niet zo'n makkelijke vraag. Ten eerste zijn mythologen het daar namelijk niet helemaal over eens; niet zelden komt dat doordat ze definities hanteren die het best bij de eigen theorie passen. Ten tweede is mythe zo'n breed concept dat een definitie die de lading goed dekt vaak een halve pagina in beslag neemt, zodat het eerder een beschrijving dan een definitie is.

Om die twee problemen zoveel mogelijk te vermijden volgt hier een definitie die zowel tamelijk beknopt als voor de meeste mensen redelijk acceptabel is. Een mythe is: 'een traditioneel, vaak onlogisch verhaal over bovenmenselijke

wezens in een niet-historische tijd, dat door de gemeenschap als heilig wordt beschouwd en fundamenteel is voor hun identiteit en cultuur.' Deze definitie kent uiteraard ook enige haken en ogen maar moet voorlopig maar volstaan. Sommige elementen ervan behoeven echter wel een nadere verklaring.

Eén daarvan is dat van de 'niet-historische tijd'. Mythen spelen zich af in een andere tijd dan die wij kennen. De meeste zijn gesitueerd in een oertijd waarin de wereld nog niet haar definitieve, huidige vorm had gekregen. Bepaalde zaken moesten nog geschapen worden (zoals mensen), er golden andere regels en natuurwetten, de goden bezochten de aarde regelmatig, er liepen volop reuzen en monsters rond, kortom: het stof van de creatie moest nog neerdwarrelen. Andere mythen hebben juist een verre toekomst als decor. Dit zijn de zogenaamde eschatologische mythen, verhalen die vertellen over het einde der tijden (van het Griekse *eschaton*, 'uiterste'): er komt een vloed, een wereldbrand, de hemel valt op de aarde.

Maar ook de *structuur* van de mythische tijd is anders dan de onze. Wij westerse mensen zien tijd als een lineair verschijnsel dat op een absolute manier te meten is, door middel van jaartallen bijvoorbeeld. Maar mythische gebeurtenissen laten zich niet op een dergelijke moderne manier in kaart brengen. De acties van goden en helden worden op z'n hoogst relatief 'gedateerd', maar ook dat is eigenlijk helemaal niet nodig. Alle mythen vinden plaats in een ongespecificeerde tijdzone die in zijn geheel als 'toen' of 'ooit' geldt. Deze vorm van tijd staat bovendien een verloop toe dat minder rigide is dan wij kennen. Zo kunnen gebeurtenissen die wij logisch gezien jaren uiteen zouden plaatsen in mythen probleemloos samenvallen of op elkaar volgen.

Een voorbeeld hiervan vinden we in een episode uit het begin van de zogenaamde Trojaanse cyclus, een reeks Griekse mythen rond de Trojaanse Oorlog. Die cyclus begint met het huwelijk tussen de sterveling Peleus en de godin Thetis, die later de ouders van de Griekse held Achilles zullen worden.

Tijdens het feest ontstaat er ruzie tussen de drie godinnen Hera, Athena en Aphrodite om een gouden appel met het opschrift 'voor de mooiste'. Het drietal komt bij de Trojaanse prins Paris terecht voor een oordeel in deze *beauty contest*, en hij kiest voor Aphrodite, die hem de mooiste vrouw ter wereld had beloofd, Helena geheten. Paris moet haar alleen nog wel even schaken, omdat zij getrouwd is met de Spartaanse koning Menelaus. Zo gezegd, zo gedaan – en dat vormt voor de Grieken de aanleiding om de Trojanen de oorlog te verklaren. De hier beschreven gebeurtenissen volgen elkaar redelijk vlot op; het gaat vermoedelijk eerder om maanden dan jaren. Desalniettemin meldt zich bij het verzamelen van de Griekse strijdkrachten een volwassen Achilles, de held die bij de bruiloft van zijn ouders Peleus en Thetis nog geboren moest worden. Die twee reeksen gebeurtenissen (de geboorte en opvoeding van Achilles aan de ene kant, en de verhaallijn van de gouden appel tot de Trojaanse Oorlog) verlopen dus op de een of andere manier niet met dezelfde snelheid. Dat is een typisch geval van een tijdschronkel die indruist tegen ons tijdsbesef, maar die in mythen aan de orde van de dag is. En het kan nog radicaler: als de godin Athena wordt geboren uit het hoofd van Zeus, helpt de god Hephaestus bij de bevalling – maar die is op dat moment zelf nog niet geboren! Mythenvertellers hoeven zich om zulke futiliteiten geen zorgen te maken. Dit zijn problemen met *chronologie*, en mythen zijn niet gebonden aan logica.

Dat laatste geldt overigens niet alleen voor het tijdsverloop in een mythe, maar voor de structuur van mythen in het algemeen. Handelingen zijn lang niet altijd gemotiveerd en gebeurtenissen komen lang niet altijd noodzakelijkerwijs uit andere voort, zoals wij het graag zien. Mythen zijn vanwege deze losse, ongeordende, bijna associatieve structuur vaak vergeleken met dromen. Dit geldt niet zozeer voor de mythen die door logisch denkende individuen met literair talent zijn vormgegeven – maar wel voor de oermythen

1. Een Griekse vaas (ca. 560 v.C.) met de geboorte van Athena uit het hoofd van Zeus. Hephaestus heeft zojuist met zijn bijl de schedel van de oppergod opengeslagen zodat de godin ter wereld kan komen. Hephaestus was eigenlijk pas later geboren. Zijn moeder Hera was namelijk juist kwaad omdat Zeus zonder haar een kind had gekregen. Daarom baarde ze zonder zijn inmenging de god Hephaestus. Maar die volgorde maakt voor dit verhaal niet uit!

die door natuurvolkeren aan elkaar doorgegeven worden. Zo vertellen de Aranda in Australië het volgende verhaal over hun schepper Karora. Wanneer de grote Karora slaapt, droomt hij van bandicoots (een inheems rat-achtig dier) die tijdens zijn slaap uit zijn oksels en navel stromen. Als hij wakker wordt, wemelt het van de bandicoots. Dan worden er zoons van Karora geboren, die samen met hun vader alle dieren uitroeien. Er is geen bandicoot meer over om op te eten, waarna er hongersnood uitbreekt. Karora leidt zijn zoons dan terug naar zijn slaapplek, en door een grote golf van honing wordt iedereen verzwolgen. Dat is nog eens een échte mythe. Dat is wel even slikken voor wie Homerus en Euripides gewend is!

	Mythe	Legende	Sprookje
Tijd	Lang geleden	Kort geleden	Maakt niet uit
Plaats	Een oerwereld	Bekende wereld	Maakt niet uit
Personages	Bovenmenselijk	Menselijk	Maakt niet uit
Status	Waar	Historisch juist	Fictie

Nog één opmerking over de definitie. Hoewel ze misschien in bepaalde opzichten op elkaar lijken, zijn mythen iets anders dan legenden (of sagen) en sprookjes. Mythen zijn, zoals we zojuist hebben gezien, verhalen over boven- (en niet-)menselijke personages in een lang vervlogen tijd in een wereld die wel de onze is maar zich nog in een andere toestand bevindt. Legendes daarentegen gaan over historische, menselijke personages en spelen zich af in een herkenbare wereld van niet al te lang geleden. Bij sprookjes ontbreekt juist een vaste omlijning: de personages zijn mensen of niet, en de tijd en plaats zijn niet zo relevant. Het cruciale verschil is echter de houding ten opzichte van de verhalen: sprookjes worden door iedereen als fictie herkend, legendes worden meestal als (grotendeels) historisch juist beschouwd, maar voor mythen geldt een andere status. Mythen zijn ‘waar’, niet perse in letterlijke, historische zin, maar omdat ze fundamentele waarheden verkondigen voor en over de gemeenschap waarin ze verteld worden. Mythen hebben een heilig karakter, niet alleen omdat ze (meestal) over goden gaan, maar ook omdat ze vaak een rol spelen bij rituelen. De verhalen zelf worden als sacrosanct gezien: ze zijn onaantastbaar, juist omdat ze zo belangrijk zijn voor de identiteit van de groep.

Drie vragen

Nu we beter weten wat met een mythe bedoeld wordt, kunnen we terug naar de wetenschap van de mythologie. Het is haar taak om mythen, van het Parisoordeel tot de bandicoots uit de navel van Karora, te verzamelen en te verklaren. Maar hoe? In

de praktijk blijkt dat mythologen zich met drie grote vragen bezighouden, die naar het *ontstaan*, de *functie* en de *inhoud* van mythen. Veel wetenschappers concentreren zich door hun opleiding, interesse, methode en blikveld meestal op één van deze vragen – de andere twee worden dan in mindere of meerdere mate buiten beschouwing gelaten. (We zullen daar nog voorbeelden van zien.) Sommige hanteren een meer generalistische aanpak en proberen op twee of zelfs drie van deze grote vragen een bevredigend antwoord te vinden. De drie verschillende deelgebieden of invalshoeken van de mythologie worden hieronder kort besproken.

Ontstaan

Een cruciaal element van de definitie van een mythe is dat ze een traditioneel verhaal is, dat wil zeggen: er is geen historische auteur aan te wijzen die het verhaal bedacht heeft. Natuurlijk is iedere afzonderlijke mythe ooit bij één specifieke persoon begonnen, maar die figuur is voor ons nu niet meer te achterhalen. Dat komt niet alleen door onze gebrekkige kennis van de geschiedenis, maar ook doordat mythen bijna altijd een (zeer) lange orale traditie kennen. Ze zijn vaak eeuwenlang uitsluitend doorverteld, in een analfabete gemeenschap, voordat ze op schrift zijn gesteld. Die codificatie kan zelf ook al in nevelen gehuld zijn, en in zo'n geval is er sprake van een 'auteur' die niet minder mythisch is dan de werken die hij op zijn naam heeft staan. De al eerder genoemde Homerus, het vermeende brein achter de *Ilias* en *Odysee*, is een goed voorbeeld. Hij leefde waarschijnlijk in de achtste eeuw v.C. maar is eerder een symbool voor een traditie dan een historisch figuur. Een ander voorbeeld is Vyasa, auteur van het Indische mega-epos *Mahabharata* (ongeveer zeven keer zo groot als de *Ilias* en *Odysee* bij elkaar). Deze Vyasa zou rond 3000 v.C. geleefd hebben; volgens hindoes is hij een avatar (een incarnatie) van de zonnegod Visjnoj. Vaker is het zo dat een bepaalde (historische) onderzoeker een orale traditie

van de vergetelheid redt door de verhalen op te schrijven, zoals Snorri Sturluson dat in de 13e eeuw deed voor de mythen van de Vikings, of Elias Lönnrot in de 19e eeuw voor de Finse mythologie.

Het gevolg van orale tradities is het ontstaan van varianten, verschillende versies die hetzelfde verhaal op een iets andere manier vertellen. De hoofdlijnen blijven daarbij meestal wel intact: in één verhaal over de terugkeer van de triomferende Griekse generaal Agamemnon wordt hij door zijn neef gedood tijdens een feestmaal, in een andere versie wordt hij door zijn vrouw vermoord terwijl hij een bad neemt. Maar dood ging hij in ieder geval, en dat was het belangrijkste.

Het is een natuurlijke impuls om bij het bestaan van verschillende versies onderzoek te doen naar de relatieve ouderdom ervan, vanuit een vaak impliciet gelaten overtuiging dat de oudste versie de 'meest echte' en daarmee ook de meest waardevolle is. Dergelijk onderzoek wordt vooral gedaan bij mythen die door verscheidene volkeren verteld worden. Zo is overtuigend aangetoond dat de Griekse mythe over de opvolging van de drie oppergoden is overgenomen van een stukje Hurrische/Hittitische mythologie dat nu bekendstaat als het *Lied van Kumarbi*, ongeveer zes eeuwen eerder opgeschreven.

In de Griekse mythe is er een hemelgod Uranus die wordt gecastreerd door zijn zoon Cronus, die de macht overneemt. Cronus eet zijn kinderen op totdat zijn vrouw Rhea in plaats van de laatstgeborene een steen aan hem geeft, die hij ook inslikt. Het kind dat zo ontsnapt heet Zeus, die vervolgens Cronus verslaat. De regering van Zeus wordt vervolgens bedreigd door een monsterachtig groot wezen dat Typhoeus heet, maar die wordt door Zeus uitgeschakeld. De Hurrische mythe heeft een hemelgod die Anu heet, die door zijn zoon Kumarbi wordt gecastreerd. Kumarbi slikt de genitaliën van Anu in, waardoor hij zwanger wordt en meerdere kinderen in zijn buik heeft. Uit hem wordt de stormgod Teshub geboren, die zijn vader verslaat en de macht grijpt. Hij wordt uitgedaagd door de reusachtige

Ullikummi, maar verslaat het monster en blijft de oppergod. De overeenkomsten (en dit zijn ze lang niet allemaal) zijn treffend; het kan niet anders of de Grieken hebben afgekeken bij de Hurriërs – of de twee verhalen gaan allebei terug op een nog oudere mythe. En dat zien we veel vaker. Van de mythe van Odysseus en de Cycloop bestaat een groot aantal varianten over de hele wereld, en de avonturen van de belangrijkste held in de Noord-Amerikaanse mythologie, Coyote, nemen bij verscheidene stammen allemaal andere vormen aan.

Dat zijn natuurlijk fascinerende bevindingen, maar de vraag is wat de wetenschap ermee opschiet. Ten eerste is beïnvloeding waarbij een latere versie rechtstreeks teruggaat op een oerversie bijna nooit sluitend te bewijzen (zoals dat dus wel is gelukt bij het *Lied van Kumarbi*). In de regel hebben mythologen die geloven dat overeenkomsten in mythen van verschillende volkeren zijn ontstaan door onderling contact, de zogenaamde diffusionisten, het moeilijker om hun punt te bewijzen dan mythologen die geloven dat die overeenkomsten bestaan omdat mythen universele verhaallijnen volgen (bijvoorbeeld omdat bepaalde culturen vergelijkbaar zijn), de zogenaamde inventionisten.

Ten tweede – en dat is eigenlijk belangrijker – maakt het voor de *duiding* van een mythe vaak weinig uit of ze origineel is of niet. Afwijkingen van de oerversie maken de nieuwe versie niet per se zwakker of slechter; de aanpassingen zijn slechts veroorzaakt door het feit dat het verhaal wordt verteld in een andere cultuur, in een andere tijd, op een andere plaats. Natuurlijk kan het historisch gezien interessant zijn om de verspreiding van een mythe over een bepaald gebied in kaart te brengen. Maar voor de betekenis of functie van de mythe voor een gemeenschap is dat meestal weinig relevant.

Gelukkig doen mythologen niet alleen maar onderzoek naar de vraag wanneer mythen ontstaan zijn. De vraag hoe ze zijn ontstaan vinden ze – terecht – een stuk boeiender. De meeste geleerden onderscheiden bij deze ontstaansgeschiedenis twee

fasen. In de eerste fase was het verhaal voor de leden van de gemeenschap begrijpelijk en relevant omdat de mythe op de een of andere manier direct in verband stond met (een aspect) van hun wereld. In de tweede fase werd diezelfde mythe vanwege haar bijzondere status nog wel verteld, maar was de oorspronkelijke betekenis ervan verloren gegaan. In die tweede fase werd het verhaal echt mythisch, in de zin van *niet-logisch*. Hoe deze twee fasen – en dan vooral de overgang ertussen – door mythologen worden voorgesteld, zullen we in de komende hoofdstukken uitgebreid zien.

Functie

De tweede van de drie grote vragen betreft de functie van mythen. Mythologen die zich hiermee bezighouden willen weten wat een mythe doet, waarom maatschappijen die verhalen bedenken en doorgeven, wat de opbrengst is van die moeite. Hoe en wanneer een mythe ontstaan is, is voor hen veel minder belangrijk – volgens sommigen kan die vraag zelfs afleiden.

Het zal de lezer niet verbazen dat over de functie van mythen veel verschillende opvattingen bestaan, die grofweg in drie algemene categorieën zijn onder te brengen.

De eerste categorie is die van de *verklaring*, met name van natuurlijke of biologische fenomenen. Het bestaan van aarde, bergen, de lucht en de rivieren; de afwisseling van seizoenen en het ritme van dag en nacht; het voorkomen van verschijnselen als overstromingen, stormen en vulkaanuitbarstingen – mythen bieden daarvoor een verklaring, meestal vanuit goddelijk handelen. De Egyptische zonnegod Ra vaart iedere dag met zijn zonneboot langs de hemel (en 's nachts ondergronds terug), de Indiase god Indra zorgt voor donder en bliksem, en een bepaalde stam in Celebes gelooft dat de wereld wordt gedragen door een enorm everzwijn; als dat beest tegen een boom aanschuurt, beleven de mensen dat als een aardbeving.

Deze mythen vertellen ons waarom de wereld is zoals ze is. Verwant hieraan zijn mythen die leren wat de *oorsprong* is van een bepaald fenomeen. In een verhaal uit de noordse *Edda* doet Thor mee aan een drinkwedstrijd en slokt een groot deel van de zee op – die gebeurtenis heeft geleid tot het ontstaan van eb en vloed. Een Inuit-mythe vertelt hoe mist is ontstaan: een grote (en gemene) man dronk water uit de rivier tot hij knapte: de mist steeg op uit zijn lichaam. De Tlingit-Indianen verhalen hoe muskieten zijn ontstaan uit de as van een gedode reus. De Micmac-Indianen vertellen dat de sjamaan Glooscap eens een watermonster versloeg en daarna fijnkneep. Hij gooide het vermorzelde wezen in het water en zo ontstond de brulkikker – aan de gerimpelde huid van het dier kunnen we nog steeds zijn gewelddadige oorsprong zien. Zulke mythen geven aan hoe iets ‘zo is gekomen’. We noemen ze *aitiologische* mythen, naar het Griekse *aition*, ‘oorzaak’.

De tweede functie van mythen is *sociaal*, in de breedste zin des woords. De mythe biedt de leden van een gemeenschap een gezamenlijke identiteit, legt de *mores* van de groep uit en legitimeert sociale verhoudingen. De verhalen leren ons omgaan met vrienden, vijanden, ouders, vreemden, ondergeschikten, enzovoorts. Een eenvoudig voorbeeld is een verhaal dat de Sioux vertellen over de held Coyote. Op een dag is Coyote aan het wandelen en ziet een bijzonder uitzierende rots, die hij zijn mantel cadeau doet. Later komt hij in een regenstorm terecht en pakt zijn mantel terug, hoewel de rots daartegen protesteert: ‘Eens gegeven blijft gegeven’. Coyote neemt de benen maar de rots zet de achtervolging in en verplettert Coyote. (Gelukkig kan Coyote als hij sterft weer tot leven komen, maar het kost hem wel de hele nacht om zichzelf weer in zijn oorspronkelijke vorm terug te blazen.) De moraal van het verhaal is duidelijk: een cadeau kun je niet terugnemen.

Natuurlijk ligt de morele boodschap van een mythe er niet altijd zo dik bovenop. Vaak is de sociale functie van een mythe

veel cryptischer, soms zelfs verborgen voor de verhalenvertellers zelf. Deze functie van mythen is een zeer belangrijke en brede categorie, die in dit boekje nog dikwijls aan de orde zal komen.

De derde algemene functie van mythe is *psychologisch* of emotioneel. De mythe voorziet in dit geval in bepaalde psychische behoeften, zoals de universele menselijke vraag naar zekerheid en zingeving. Om een voor de hand liggend voorbeeld te geven: het geloof in een god die het goed met ons voorheeft is buitengewoon aangenaam; we zijn bereid ons aan allerlei regels te houden als we daarmee van zijn liefde en zorg verzekerd zijn. Het externaliseren van psychologische processen is een *coping*-strategie: als je aan de wereld om je heen menselijke gevoelens en verhoudingen toeschrijft, wordt het bestaan zinvoller en begrijpelijker. Zo claimen veel natuurliefhebbers verwantschap met een rivier, een stuk land of een dier. De Pueblo-Indianen denken dat zij de kinderen van de zon zijn. Zij hebben daarmee een betekenisvolle plaats in de wereld gekregen.

Deze derde algemene functie is dus sterk religieus van aard. Op de verhouding tussen mythen en religie zullen we zeker nog terugkomen.

Inhoud

De derde grote vraag, die naar de inhoud van mythen, is vooral bedoeld om grip te krijgen op de onmetelijk grote hoeveelheid mythen die op de wereld bekend is. De mythen worden door folkloristen verzameld en op inhoudelijke gronden gerangschikt om de wetenschappelijke discussie te vergemakkelijken. Vanzelfsprekend worden binnen bepaalde categorieën dan weer subcategorieën aangebracht.

Neem de categorie van de creatiemythe, verhalen die allemaal over het ontstaan van de wereld of de mens gaan. Deze kan onderverdeeld worden in allerlei typen, zoals: 1. het Wereld Ouder-type (een mannelijke en een vrouwelijke

oergod creëren door gemeenschap de wereld, zoals de Egyptische Nut en Geb); 2. het Ymir-type (het lichaam van een god van enorme afmetingen wordt na zijn dood omgebouwd tot de wereld, zoals de noordse oergod Ymir); 3. het Aarde Duiker-type (waarbij een dier op de bodem van de oceaan een stukje aarde vindt dat tot de werelddol uitgroeit, vooral populair bij Noord-Amerikaanse inheemse volkeren); 4. het Onvolmaakte Creatie-type (waarbij de schepping in eerste of tweede instantie niet lukt, zoals in de Maya-mythe waarbij Slang met Veren verschillende pogingen doet om de mens te maken en pas de derde keer slaagt, als hij maïs in plaats van modder of hout gebruikt); 5. het Schepping door Woord-type (waarbij een zeer krachtige god alleen maar iets hoeft te zeggen, bijvoorbeeld 'er zij licht', om iets te laten ontstaan); en 6. het Wereld Ei-type (waarbij de wereld of de schepper uit een ei komt, zoals de Polynesische godheid Ta'aroa).

Het op deze manier categoriseren van mythen is geen exacte wetenschap. Soms is er bijvoorbeeld overlap, zoals bij de Chinese creatiemythe van de god Phan Ku. Deze oergod kwam uit een ei en groeide uit tot een enorme reus. Hij scheidde yin en yang, schiep de hemellichamen, en toen hij na achttienduizend jaar overleed werd van zijn schedel de hemelkoepel gemaakt, werden zijn botten rotsen en zijn adem de wind. Dat de categorieën niet haarscherp zijn afgebakend en niet compleet zijn, is niet zo erg. De indeling is geen biologische taxonomie maar een hulpmiddel om makkelijker over mythen te kunnen nadenken en discussiëren. We zullen er dan ook verder niet bij stilstaan. De categorieën die in dit boekje worden gehanteerd spreken voor zich of worden ter plekke toegelicht.

Tot slot: dit boekje

Dit *Elementaire Deeltje* bevat een overzicht van de geschiedenis van de mythologie. Om de grote hoeveelheid geleerden en theorieën overzichtelijk te houden, is dit boekje zowel

chronologisch als thematisch georganiseerd. Dat wil zeggen: hoofdstuk 2 tot en met 8 zijn elk aan één bepaalde stroming of invalshoek gewijd en staan ongeveer in de volgorde waarin die stromingen vorm kregen. Binnen ieder thematisch hoofdstuk wordt dan de ontwikkeling van die specifieke invalshoek gevolgd.

Het laatste hoofdstuk (9) onttrekt zich aan deze structuur en bevat per hoofdstuk suggesties voor verdere lectuur. Waar nodig heb ik mijn bronnen vermeld, maar voor twee boeken geldt dat ik niet telkens kan aangeven wanneer ik me daarop baseer, omdat hun invloed daarvoor te groot is. Dat betreft het ietwat taaie maar analytisch ijzersterke *Theorizing about Myth* van Robert Segal (Amherst 1999) en het onvolprezen *Theories of Mythology* van Eric Csapo (Malden 2005).

In dit boekje komen veel mythen uit verschillende delen van de wereld voor. Ik heb geprobeerd alle min of meer vreemde namen van goden en helden zo herkenbaar mogelijk te maken voor de Nederlandstalige lezer. Dat betekent voor Griekse namen dat ze gelatiniseerd zijn. Citaten uit de werken van besproken mythologen zijn van mijzelf, tenzij anders aangegeven.

Ik wil Inge van der Bijl en haar collega's van Amsterdam University Press bedanken voor de fijne samenwerking. Aan de feedback van twee anonieme meelezers heb ik erg veel gehad. Grote dank ben ik daarnaast verschuldigd aan Daniël Bartelds, die het hele manuscript op zowel stilistisch als inhoudelijk vlak van zorgvuldig commentaar heeft voorzien.